

ВПЛИВ НІМЕЦЬКОГО СУФІКСА -ISIEREN НА ОФОРМЛЕННЯ НАЗВ ДІЇ В НОВІТНЬОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВОТВОРЕННІ

Hanna Viniar. Der Einfluss des deutschen Suffixes –isieren auf die Bildung der Tätigkeitsbezeichnungen in der gegenwärtigen ukrainischen Wortbildung. Der Artikel geht auf die Rolle des Suffixes -изува- (-ізува-) bei der Bildung der neuen Verben im Ukrainischen ein. Es wird der Einfluss des deutschen Suffixes –isieren auf die Bildung der Tätigkeitsbezeichnungen in der gegenwärtigen ukrainischen Wortbildung analysiert. Neben den Substantiven mit dem Suffix –изац(ія)/-ізац(ія) zur Bezeichnung der abstrakten Tätigkeit und den Partizipien mit den Suffixen –изован(ий)/-ізован(ий) sind die -isieren-Verben besonders aktiv und produktiv.

Особливістю новотворення дієслів кінця ХХ – початку ХХІ ст. є активізація суфікса *-изува-* (*-ізува-*), що утворився внаслідок взаємодії німецького дієслівного суфікса *-isieren* з українським *-ува-*. Окремі дієслівні форми з цим суфіксом зафіксовані ще в староукраїнських пам'ятках, куди вони потрапили з польської мови (*анафематизувати*) [Словотвір 1979: 177]. У німецькій мові цей формант є «розширеним варіантом суфікса перехідних і неперехідних дієслів слабкого дієвідмінювання *-ier (en)*, продуктивний і частотний (особливо в запозиченій лексиці) [Словарь 1979: 250]. Як зазначають упорядники «Словаря словообразовательных элементов немецкого языка», у німецькій мові суфікс *-isieren* 1) «семантично нейтральний у дієсловах французького походження при [твірних] основах іменників, прикметників» (*botanisieren* – збирати рослини; *fraternisieren* – брататися; *charakterisieren* – характеризувати); 2) «надає дієсловам значення передачі особливостей тієї чи іншої країни, ідеології при основах іменників» (*amerikanisieren, sowjetisieren*); 3) «надає дієсловам значення дії за способом, методом відповідної особи при основах власних імен»: *galvanisieren, homerisieren, pasteurisieren* – за методом Гальвані, в дусі Гомера, за методом Пастера [Словарь 1979: 250].

Л. А. Юрчук виділяє в українській мові 3 різновиди словотвірного значення, яке передає суфікс *-изува-* (*-ізува-*): невелика

група неперехідних дієслів з цим суфіксом виражає значення «ви-являти те, на що вказує твірна основа мотивуючого іменника» (*іронізувати*), більшість дієслів на *-изува-* (*-ізува-*) має перехідне значення – «забезпечувати чи охоплювати тим, на що вказує твір-на основа мотивуючого іменника» (*вітамінізувати*); «досягати то-го або перетворювати в те, на що вказує твірна мотивуюча основа іменника» (*систематизувати*) [Словарь 1979: 178].

Аналіз словотвірної структури нової лексики показує, що формант *-изува-* (*-ізува-*) виявляє високу продуктивність у суфік-сальному оформленні нових дієслів (*легітимізувати, глобалізува-ти, апологетизувати, еволюціонізувати, комерціалізувати, уні-версалізувати*), суфіксально-постфіксальному (*словакізуватися, маргіналізуватися, анонімізуватися, динамізуватися, криміналізу-ватися*) та префіксально-суфіксальному (*деміфологізувати, депе-рсоналізувати, деавстралізувати, дезактуалізувати, заєвропеїзу-вати*). Дієслова аналізованої структури частотні передусім у нау-ковому мовленні, оказіональні утворення з суфіксом *-изува-* (*-ізува-*) часто виникають у публіцистиці: *Точилася в українській лі-тературі, як і в німецькій, боротьба між тими, хто Машину ан-гелізував, і тими, хто її демонізував* (Слово і час, 2004, № 12, с.8); *«Нашоукраїнці», схоже, наслухалися Віктора Ющенка й почали «майданізуватися»* (Україна молода, 2005, 12 липня).

Численні утворення з префіксом латинського походження *де-* (*дез-*) і суфіксом *-изува-* (*-ізува-*) мають словотвірне значення «протилежна дія», «ліквідація того, що назване твірною основою»: *демонополізувати, депоетизувати*. Напр.: *Автор детронізує всю владну еліту імперії* (Слово і час, 1999, № 7, с.43); *Що бідніше су-спільство, то легше його дестабілізувати* (Сучасність, 1999, № 11, с.28); *А християнство є щитом українського народу, і, щоб його підкорити, треба дехристиянізувати Україну* (Дніпро, 2005, № 1–2, с.96). Частина дієслів з суфіксом *-изува-* (*-ізува-*) утворюється префіксально-суфіксально-постфіксальним способом (*охристиянізуватися*), де префікс *о-* має значення «спрямовувати дію навколо об'єкта з метою впливу на нього». Напр.: *Але нікуди не дінешся, протягом тисячоліття наш народ таки охристияні-*

зувався (Берегиня, 1999, № 4, с.3). Твірними основами для нових дієслів з суфіксом *-изува-* (*-ізува-*), виступають переважно прикметники, рідше іменники.

Паралельно з дієслівними похідними з'являються їх кодери-вати – іменники з суфіксом *-изац* (*ія*) (*-ізац* (*ія*)) і дієприкметники з формантом *-изован* (*ий*)/*-ізован* (*ий*):

Маргіналізувати – маргіналізація – маргіналізований

Категоризувати – категоризація – категоризований

Словотвірний тип з формантом *-изація* (*-ізація*) також має дуже високу продуктивність. Мотиваційною базою для творення іменників цієї структури виступають іменники і прикметники. При цьому зазначений формант реалізує кілька словотвірних значень. Загальне значення слів з цим суфіксом – «процес наділення властивістю, названою твірною основою». «Новотвори з суфіксом *-изація* (*-ізація*), які мають у своїй основі назви конкретних предметів, реалізують словотвірне значення «масштабне поширення, використання, впровадження того, що названо твірним іменником: *банкоматизація, майоризація, доларизація*. Напр.: *Збільшується доларизація внутрішнього ринку* (Молодь України, 2000, № 20). Мотивуючі іменники з абстрактним значенням надають похідним з формантом *-изація* (*-ізація*) значення охоплення певного об'єкта ознакою, названою твірною основою: *архетипізація, субстандартизація, вестернізація, сакралізація, комерціалізація, інтернетизація, маркетингізація*.

Новотвори із зазначеним формантом, що походять від прикметників, реалізують словотвірне значення «процес надання ознаки, названої твірним прикметником»: *маргіналізація, глобалізація, бруталізація, віртуалізація*. Напр.: *Руйнування національних традицій призведе до відчуження людини від свого середовища, до лінгвистичної маргіналізації* (Дивослово, 1999, № 6, с.51).

Для новотворів з суфіксом *-изація* (*-ізація*) характерне префіксально-суфіксальне оформлення: префікс *де-* вказує на позбавлення предметної ознаки, названої твірним словом (*декадебізація, дефілологізація, дефедералізація, деканонізація, деіндивідуалізація, дерегуляція, дегероїзація, департизація, демонополізація, де-*

християнізація, декомунізація, делегітимація, деукраїнізація, деієрархізація), а префікс re- вказує на повернення, відновлення названої твірним словом якості (реміфологізація, реструктуризація, ресоціалізація). Напр.: Перебування в прийомній сім'ї відкриває нові можливості для соціалізації й ресоціалізації дитини через її інтеграцію в різні сфери сімейної життєдіяльності (Педагогіка і психологія, 2003, № 1, с.65); Адже мова йде не про реактуалізацію сотні-другої маловідомих та недосліджених фактів з історії української літератури, а про принципово нове висвітлення відомих чи невідомих фактів (Слово і час, 2002, № 1, с.24). Твірними виступають переважно запозичені основи: девестернізація, деіндустріалізація, дегуманізація, деанглізація,

Для новотворів з формантом *-изація (-ізація)* характерне черезступінчасте творення іменників – назв дії без опори на системно твірні дієслівні основи: *аридизація, апологетизація, аскетизація, банкоматизація, ваучеризація, білорусизація, баналізація, інвалідизація, карнавалізація.*

Високу активність у сучасному словотворенні виявляє словотвірний тип із запозиченим суфіксом *-изац (ія) (-ізац (ія))* передусім тому, що він не перебуває у конкурентних відношеннях з синонімічним словотвірним типом на *-нн (я)*, оскільки реалізує дещо інше словотвірне значення. Називаючи предметнену дію (процес), девербативи з формантом *-нн (я)* не можуть мати значення «процес наділення властивістю, названою твірною основою». Така монофункціональність запозиченого афікса, специфічність словотвірного значення віддієслівних іменників з суфіксом *-изац (ія) (-ізац (ія))*, відсутність конкурентних словотвірних типів забезпечує високу активність аналізованого форманта у неологічному словотворенні. Екстралінгвальний фактор активізації даного словотвірного типу можна вбачати у глобальності сучасних процесів і явищ та адекватній передачі їх похідних з суфіксом *-изац (ія) (-ізац (ія))*, які переважно мають значення «всебічне систематичне запровадження, використання або поширення того, що позначено твірною основою». Назви предметненої дії досить частотні у сучасній періодиці. Напр.: *В романі реалізується постійний процес*

транспозиції, символізації й спіритуалізації зовнішнього факту в текстуально значиму подію (Слово і час, 1998, № 7, с. 18).

Таким чином, процеси мовної глобалізації позначилися на словотворенні, що полягає не тільки у використанні запозичених формантів, але й у появі гібридних суфіксів, які виникли в результаті поєднання іншомовних і питомих морфем.

БІБЛОГРАФІЯ

Словарь 1979 – Словарь словообразовательных элементов немецкого языка /

А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов и др.; под рук. М. Д. Степановой.
– М.: Рус. яз., 1979. – 536 с.

Словотвір 1979 – Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1979. – 406 с.